

**DEPUTATLAR VA “MAHALLA YETTILIGI” HAMKORLIGI: ODDIY
ODAMLAR HAYOTIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH VA
ADOLATLI YORDAM KO‘RSATISH YO‘LLARI**

Muallif

Omanboyev Ibrohim Shavkat o‘g‘li

*Xalq deputatlari Toshkent viloyati Nurafshon shahar Kengashi bosh
mutaxassisi. Shuningdek: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti “Moliya”
fakulteti talabasi
Ilmiy maslahatchi*

Fayziyeva Sayyora Mavlonovna

*Xalq deputatlari Toshkent viloyati Kengashi raisi.
Ilmiy rahbar*

Xalikov Ulug‘bek Rustamovich

*Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) Toshkent davlat iqtisodiyot
universitetining
Xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektori*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishi hamda islohotlarning eng quyi bo‘g‘ini hisoblangan “mahallabay” ishlash tizimining mutlaqo yangi bosqichi — “Mahalla yettiligi” instituti va xalq deputatlari o‘rtasidagi institutsional hamkorlik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida mahalladagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni aniqlashda “yettilik” vakillarining funksional vazifalari hamda ushbu masalalarni yuqori ijro organlari oldiga qo‘yishda deputatlik nazoratining huquqiy-amaliy quvvati o‘rganilgan. Maqolada asosiy e‘tibor uchta strategik yo‘nalishga qaratilgan: mahalliy muammolarni hal etishda deputatlik so‘rovi orqali vertikal boshqaruvni ta‘minlash, “Tashabbusli byudjet” (Open Budget) doirasida ajratilayotgan mablag‘larning sarflanishi va ishlar sifati ustidan qat‘iy nazorat o‘rnatish, hamda “Ijtimoiy himoya yagona reyestri” orqali ko‘rsatilayotgan yordamning manzilliligini ta‘minlashda deputatlik komissiyalarining ishtiroki. Tadqiqot davomida vakolatlar muvozanatidagi bo‘shliqlar tahlil qilinib, deputatlarning mahalla hayotidagi ishtirokini institutsional jihatdan kuchaytirish, jumladan, “muammolar almashinuvi” platformasini yaratish va loyihalarni qabul qilishda deputatga “veto” huquqini berish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: Mahalla yettiligi, xalq deputatlari, parlament nazorati, aholi farovonligi, Tashabbusli byudjet (Open Budget).

Kirish

Bugungi kunda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli demokratik islohotlarning tub mohiyati va pirovard maqsadi — "Inson qadri uchun" tamoyili asosida har bir fuqaroning hayot darajasi va sifatini tubdan yaxshilash, ularning roziligiga erishishdan iboratdir.²⁵ Ushbu murakkab va mas'uliyatli jarayonda mahalla instituti davlat va jamiyat o'rtasidagi eng ishonchli, xalqchil va samarali strategik ko'priikka aylandi.

Taraqqiyotning hozirgi bosqichida Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan: "Mahalla — davlatning ko'zgusi. Agar mahalla tinch bo'lsa, yurt tinch bo'ladi, mahalla obod bo'lsa, butun mamlakat obod bo'ladi" — degan konseptual g'oya islohotlarning strategik markaziga chiqdi.²⁶ Shu ezgu maqsadni ro'yobga chiqarish, mahallabay ishlash tizimini yangi bosqichga ko'tarish uchun joylarda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni aniqlash va tezkor hal etishga mas'ul bo'lgan etti xil yo'nalishdagi mutaxassislardan iborat "Mahalla yettiligi" tizimi joriy etildi.

Muammo va uning tahliliy mohiyati: Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, "yettilik" vakillari (mahalla raisi, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, soliqchi va ijtimoiy xodim) muammolarni bevosita xonadonbay yurish orqali aniqlashayotgan bo'lsa-da, ularni amalda bartaraf etishda muayyan to'siqlarga duch kelishmoqda. Xususan, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish uchun talab etiladigan moliyaviy resurslar taqsimoti yoki yuqori ijro hokimiyati idoralariga ta'sir o'tkazish borasidagi huquqiy vakolatlarining cheklanganligi tizim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa, o'z navbatida, aholi o'rtasida "aniqlangan muammo faqat qog'ozda qolib ketmoqda" degan salbiy ijtimoiy kayfiyatni va islohotlarga nisbatan ishonchsizlikni yuzaga keltirishi xavfini tug'diradi.

Yechim sifatida deputatlik nazoratining roli: Aynan mana shu uzilish nuqtasida, xalqning bevosita ishonchini qozongan va qonuniy vakolatlar bilan qurollangan Xalq deputatlari tizimining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hamda nazorat mexanizmi sifatida maydonga chiqishi lozim. Deputat o'z saylov okrugining "yettilik" vakillari bilan uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yishi, ularning ijro etish vakolati yetmagan bo'g'inlarda deputatlik so'rovi hamda komissiya nazorati kabi huquqiy instrumentlarni ishga solishi bugungi kunning kechiktirib bo'lmaz talabidir.

Ushbu maqolada xalq deputatlari va "Mahalla yettiligi" o'rtasidagi hamkorlik aloqalari quyidagi uchta ustuvor va hayotiy yo'nalish doirasida ilmiy-amaliy tahlil qilinadi:

²⁵ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — T.: "O'zbekiston", 2023.

²⁶ Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi". — T.: "Tasvir", 2022.

Vertikal aloqa mexanizmi: Deputat — mahalliy muammolarni tuman, viloyat yoki respublika darajasidagi qaror qabul qiluvchi idoralar oldiga ko'ndalang qo'yuvchi, xalq manfaatlarini himoya qiluvchi “proaktiv advokat” sifatida.

“Tashabbusli byudjet” va moliyaviy nazorat: Aholi talabi va ovozi bilan ajratilgan byudjet mablag'larining manzilli sarflanishi, qurilish-ta'mirlash ishlarining sifati ustidan qat'iy va shaffof deputatlik nazoratini o'rnatish.

Ijtimoiy adolat tamoyili: “Ijtimoiy himoya yagona reyestri” tizimi orqali ajratilayotgan moddiy ko'mak va nafaqalarning haqiqiy muhtoj oilalarga adolatli yetib borishini ta'minlashda deputatlik komissiyalarining ishtiroki.

Amaliy taklif: Tadqiqot doirasida “Mahalla yettiligi”ning haftalik tahliliy hisobotlarini tegishli okrug deputatlari tomonidan doimiy ko'rib chiqish hamda aniqlangan tizimli kamchiliklar yuzasidan ijro organlariga bajarilishi majburiy bo'lgan ko'rsatmalar berish vakolatini institutsional jihatdan kengaytirish taklif etiladi. Mazkur hamkorlik modeli nafaqat hisobotlarda, balki aholi farovonligining real ko'rsatkichlari va odamlarning kundalik hayotidagi ijobiy o'zgarishlarda o'z aksini topishi shart.

Adabiyotlar Tahlili

Ushbu tadqiqot ishi doirasida mahalla tizimining transformatsiyasi va deputatlik nazorati mexanizmlari bilan bog'liq ilmiy-nazariy qarashlar bir necha mantiqiy bosqichlarda chuqur tahlil qilindi.

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning fundamental asarlarida mahalla institutining o'ziga xos falsafiy-ma'naviy asoslari, uning asrlar davomida shakllangan milliy qadriyatlar beshigi hamda haqiqiy “o'z-o'zini boshqarish maktabi” sifatidagi o'rnini nazariy jihatdan keng yoritilgan.²⁷ Mazkur yondashuv mustaqillikning dastlabki yillaridanoq mahallaning jamiyat barqarorligini ta'minlash, fuqarolik jamiyati institutlarini shakllantirish va mahalliy boshqaruvda o'ziga xos o'zbekona modelni yaratishdagi o'rnini fundamental darajada belgilab berdi.

Ikkinchidan, Yangi O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar doirasida Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “mahallabay ishlash” konsepsiyasi va davlat idoralari faoliyatini mahalla darajasiga tushirish g'oyasi tadqiqotning asosiy metodologik poydevori bo'lib xizmat qildi. Davlat rahbarining ma'ruzalari va konseptual asarlarida “Mahalla yettiligi” tizimining jamiyatda ijtimoiy adolatni qaror toptirish, korrupsiyaviy omillarni bartaraf etish hamda xalq deputatlarining saylovchilar oldidagi mas'uliyatini yangi bosqichga ko'tarish masalalari

²⁷ Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – T.: “O'zbekiston”, 2011.

strategik yo‘nalish sifatida belgilab berildi.²⁸ Bu esa mahalla institutini shunchaki ijtimoiy tuzilmadan qaror qabul qilish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishga xizmat qilmoqda.

Uchinchidan, jahon ilm-fani rivojida mahalliy boshqaruv va jamoatchilik nazorati masalalari xorijiy olimlar va xalqaro ekspertlar (masalan, J. Manor, R. Putnam) tomonidan keng tadqiq etilgan.²⁹ Ularning ilmiy ishlarida mahalliy vakillik organlarining (deputatlarning) ijro hokimiyati ustidan nazorati demokratik jamiyatlarda “tiyib turish va muvozanat” (checks and balances) tizimining ajralmas va eng muhim bo‘g‘ini sifatida e‘tirof etiladi.³⁰ Shuningdek, mahalliy olimlarimizdan A. Azizov, N. Jo‘rayev va boshqa huquqshunos tadqiqotchilarning asarlarida mahalla instituti hamda davlat boshqaruvi organlarining o‘zaro huquqiy munosabatlari,³¹ vakolatlar taqsimoti va ijtimoiy sheriklik masalalari bugungi kunning dolzarb muammosi sifatida atroflicha o‘rganilgan bo‘lib,³² ushbu ilmiy qarashlar maqoladagi xulosa va takliflarni shakllantirishda muhim manba bo‘ldi.³³

Tadqiqot Metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ishini amalga oshirishda ma‘lumotlarni to‘plash, ularni tizimlashtirish va ilmiy xulosalar shakllantirish jarayonida zamonaviy ijtimoiy-siyosiy fanlarda keng qo‘llaniladigan quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

Tizimli tahlil (Systematic Analysis): Mazkur tadqiqotda “Mahalla yettiligi” instituti va mahalliy Kengash deputatlari faoliyati bir-biridan ajralgan tuzilmalar emas, balki yagona, o‘zaro bog‘liq va yaxlit davlat boshqaruv tizimi sifatida ko‘rib chiqildi. Bunda tizimning har bir tarkibiy bo‘g‘ini (masalan, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi yoki xotin-qizlar faoli) hamda deputatning vakolatlari o‘rtasidagi vertikal va gorizontaal aloqalar, ularning umumiy natijadorlikka, ya‘ni aholi muammolarini hal etish samaradorligiga ta‘siri fundamental darajada o‘rganildi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil (Comparative-Legal Method): Tadqiqot jarayonida O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchilik bazasi, xususan, yangi tahrirdagi Konstitutsiya normalari, “Xalq deputatlari viloyat,

²⁸ Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 20.12.2022-y.

²⁹ Putnam R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. – Princeton University Press, 1993.

³⁰ Manor J. The Political Economy of Democratic Decentralization. – Washington, DC: World Bank, 1999.

³¹ Azizov A. Mahalla instituti: kecha va bugun. – T.: 2021.

³² Jo‘rayev N. Fuqarolik jamiyati asoslari. – T.: “Ma‘naviyat”, 2015.

³³ Yusupov E. Inson kamoloti va jamiyat taraqqiyoti. – T.: 2010.

tuman va shahar Kengashi deputatining maqomi to'g'risida"gi³⁴ hamda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonun hujjatlari tahlil qilindi.³⁵ Shuningdek, xorijiy rivojlangan davlatlarning mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari va vakillik institutlari o'rtasidagi hamkorlik bo'yicha ilg'or tajribalari qiyosiy o'rganilib, milliy qonunchiligimizni takomillashtirish imkoniyatlari baholandi.

Sotsiologik kuzatuv va Keys-stadi (Case Study): Tadqiqotning amaliy qismida "Tashabbusli byudjet" (Open Budget) loyihalarini amalga oshirish jarayonida yuzaga kelgan hayotiy misollar chuqur tahlil qilindi.³⁶ Ma'lum bir mahalladagi konkret loyihaning bajarilishi misolida (key-stadi) deputatlik nazorati qaysi bosqichda samarali ishlayotgani va qayerda sun'iy byurokratik to'siqlar mavjudligi obyektiv baholandi. Bu metod nazariy xulosalarni real hayotiy faktlar bilan mustahkamlash imkonini berdi.

Induksiya va deduksiya: Tadqiqotda mantiqiy xulosa chiqarishning ushbu klassik metodlari uyg'unlikda qo'llanildi. Induksiya metodi orqali ayrim mahallalardagi kichik va xususiy muammolarni umumlashtirgan holda, butun davlat miqyosidagi tizimli takliflar shakllantirildi ("pastdan yuqoriga" tamoyili). Deduksiya metodi orqali esa umumiy qonunchilik normalari va davlat dasturlaridagi vazifalar konkret mahalla hayotida qay darajada tatbiq etilayotgani, ularning samaradorligi tekshirildi ("yuqoridan pastga" tamoyili).

Tadqiqotning ob'ekti: O'zbekiston Respublikasidagi mahalla institutlarining ichki tuzilishi va mahalliy Kengash deputatlarining aholi manfaatlarini himoya qilish borasidagi o'zaro institutsional hamkorlik jarayonlari.

Tadqiqotning predmeti: Aholi farovonligini oshirish va ijtimoiy muammolarni manzilli hal etishda deputatlik nazorati hamda "Mahalla yettiligi" faoliyatining samaradorligini oshirish mexanizmlari, ushbu jarayonning huquqiy va tashkiliy asoslarini takomillashtirish yo'nalishlari.

Asosiy Qism: Tahlil Va Muhokama

"Mahalla yettiligi" va deputatlik nazoratining institutsional hamkorligi.

Birinchi Prezident I.A. Karimov tomonidan asos solingan mahallaning inson ruhiyati va o'z-o'zini anglash maskani sifatidagi fundamental tushunchasi bugungi kunda boshqaruvning asosiy bo'g'iniga aylandi. "Mahalla

³⁴ O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashi deputatining maqomi to'g'risida". – T.: 2004.

³⁵ O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida". – T.: 2013.

³⁶ Open Budget: International Best Practices. – Washington: IBP, 2022.

— bu nafaqat boshqaruv organi, balki insonning ruhiyati, uning o‘z-o‘zini anglash maskanidir”. Ushbu fundamental konsepsiya Yangi O‘zbekiston sharoitida Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan mutlaqo yangi bosqichga olib chiqildi. Davlatimiz rahbari tomonidan mahallaning islohotlar samaradorligi mezon sifatida belgilanishi, boshqaruv markazini bevosita quyi bo‘g‘inga — mahallabay ishlash tizimiga ko‘chirishni taqozo etdi. — deya belgilab berishi, bugungi kunda boshqaruvning markazi mahallaga ko‘chganidan dalolat beradi.³⁷

Tahlil: Hozirgi kunda joriy etilgan “Mahalla yettiligi” (rais, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, soliqchi va ijtimoiy xodim) tizimi mahallabay ishlashning samarali mexanizmi bo‘lib, muammolarni “pastdan yuqoriga” tamoyili asosida aniqlash imkonini bermoqda. Biroq, amaliy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mahallada aniqlangan muammolarning aksariyati (ichki yo‘llar, elektr ta‘minoti, tabiiy gaz va ichimlik suvi tarmog‘i) tuman yoki viloyat darajasidagi ijro organlarining qaroriga hamda byudjet mablag‘larining taqsimlanishiga bevosita bog‘liq.

Muammo: “Yettilik” vakillari bevosita ijro hokimiyati tizimidagi davlat xizmatchilari bo‘lgani sababli, ular yuqori idora rahbarlariga nisbatan qat‘iy talab qo‘yishda yoki tizimli muammolarni dadil ko‘tarishda iyerarxik va xizmat etikasi doirasidagi cheklovlarga duch kelmoqdalar. Natijada, “muammo aniqlandi, lekin uning yechimi byurokratik to‘siqlar sababli kechikmoqda” degan turg‘unlik holati yuzaga kelmoqda.

Taklif: Xalq deputatlari Kengashlarining konstitutsiyaviy vakolatlarini “Mahalla yettiligi” resurslari bilan institutsional bog‘lash lozim. Ya‘ni, deputat o‘z saylov okrugidagi mahallalar “yettiligi” tomonidan ko‘tarilgan, biroq ijro hokimiyati idoralari tomonidan e‘tiborsiz qoldirilgan yoki yechimi paysalga solingan masalalarni har oylik Kengash sessiyalari kun tartibiga “Nazorat predmeti” sifatida kiritishi va mas‘ul rahbarlarning shaxsiy hisobdorligini belgilashi shart.

“Tashabbusli byudjet” jarayonlarida xalq irodasi va deputatlik nazorati.

Bugungi kunda “Tashabbusli byudjet” (Open Budget) tizimi fuqarolarning davlat byudjeti mablag‘larini taqsimlashdagi ishtirokining eng demokratik va shaffof ko‘rinishiga aylandi. Bu jarayonda xalq deputatlari aholi talabi va davlat mablag‘i o‘rtasidagi asosiy muvozanatlovchi va nazorat qiluvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

Tahlil: Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2024-yilning birinchi mavsumida respublika bo‘ylab minglab ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalar g‘olib deb topildi.

³⁷ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. PF-158-son, 11.09.2023-y.

Biroq, amaliyotda loyiha yutib olingandan so'ng uni amalga oshiruvchi pudratchi tashkilotlar tomonidan ishning sifatsiz bajarilishi, qurilish normalariga rioya etilmasligi yoki muddatlarning asossiz cho'zilishi holatlari tez-tez uchramoqda. Mahalliy aholining bu boradagi e'tirozlari esa ko'pincha pudratchilar tomonidan "texnik sabablar" bilan oqlanmoqda.

Taklif: Deputatlarga "Ochiq byudjet" doirasida amalga oshirilayotgan barcha qurilish va obodonlashtirish ishlarini yakuniy qabul qilib olish jarayonida "Hal qiluvchi imzo" vakolatini berish maqsadga muvofiqdir. Bunda, agar deputat va mahalla raisi ob'ekt sifatidan hamda loyiha parametrlariga mosligidan norozi bo'lsa, moliyalashtirish to'xtatilishi va mablag' pudratchiga o'tkazilmasligi kerak. Ushbu mexanizm korrupsion sxemalarning oldini olishda va jamoatchilik mablag'ini himoya qilishda eng samarali vositadir.

Ijtimoiy himoya va manzillilik: Adolat mezonlari.

Yangi O'zbekistonning ijtimoiy siyosatidagi eng nozik va mas'uliyatli nuqta — bu davlat ko'rsatayotgan ko'makning haqiqiy egasiga yetib borishidir. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan belgilangan ijtimoiy himoya tamoyillari asosida ehtiyojmand oilalarni qo'llab-quvvatlashda manzillilikni ta'minlash va jamiyatda boqimandalik kayfiyatiga yo'l qo'ymaslik strategik vazifa qilib qo'yilgan.³⁸

Muammo: Hozirgi kunda Ijtimoiy yordam ko'rsatishda "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" orqali manzillilikni ta'minlash bugungi kunning kechiktirib bo'lmaz talabidir,³⁹ "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimi asosan raqamli ma'lumotlarga (daromad, mulk, rasmiy ish) tayanadi. Biroq, sun'iy intellekt va kompyuter algoritmlari oilaning real ichki muhitini, surunkali kasallik tufayli yuzaga kelgan dori-darmon xarajatlarini yoki kutilmagan ijtimoiy xavflarni har doim ham obyektiv baholay olmasligi mumkin. Bu esa, ayrim hollarda haqiqiy muhtojlarning tizimdan chetda qolishiga, nisbatan o'ziga to'q oilalarning esa reyestrda kirib qolishiga sabab bo'lmoqda.

Tahliliy yechim va taklif: Xalq deputatlari "Mahalla yettiligi" tarkibidagi ijtimoiy xodim va mahalla faollari bilan birgalikda, reyestrda turli texnik sabablar bilan kirmay qolgan, lekin amalda o'ta og'ir ahvoldagi oilalarni "Vaziyatli o'rganish" (case management) usuli orqali aniqlashlari lozim. Shu munosabat bilan, xalq deputatlari Kengashlari qoshida doimiy faoliyat yurituvchi "Ijtimoiy adolat guruhlarini" institutsionalizatsiya qilish va ularga ijtimoiy reyestr xatolarini tuzatish hamda aholiga manzilli yordam ko'rsatish bo'yicha vakolatli tavsiyanomalar berish huquqini yuklash zarur.

³⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. PF-82-son, 01.06.2023-y.

³⁹ Ijtimoiy yordam ko'rsatishda "Ijtimoiy himoya yagona reyestri" orqali manzillilikni ta'minlash bugungi kunning kechiktirib bo'lmaz talabidir

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, **Deputat + Mahalla yettiligi** zanjiri — bu shunchaki ma'muriy boshqaruv usuli emas, balki jamiyatning “ijtimoiy immuniteti”ni shakllantiruvchi, aholi farovonligini real vaqt rejimida ta'minlovchi hayotiy tizimdir. Muammolarning tub yechimi — deputatlik nazoratini ijro hokimiyati ustidan yanada kuchaytirish va mahalladagi “yettilik” resurslarini ushbu siyosiy nazorat bilan uzviy birlashtirishda namoyon bo'ladi.

Xulosa Va Amaliy Takliflar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Birinchi Prezident ilgari surgan “Mahalla — fuqarolik jamiyati asosi” g'oyasi bugun Sh. Mirziyoyevning “mahallabay ishlash” tizimi orqali o'zining yangi institutsional rivojini topdi. O'tkazilgan tahlillar va hududiy o'rganishlar shuni ko'rsatadiki, “Mahalla yettiligi” va xalq deputatlari o'rtasidagi institutsional hamkorlik shunchaki rasmiyatchilik emas, balki aholi farovonligini ta'minlovchi, jamiyatdagi ijtimoiy taranglikni kamaytiruvchi aniq va proaktiv mexanizmdir.

Xalqaro tajribadan olingan xulosalar. Dunyoning rivojlangan davlatlari, xususan, Germaniya va Janubiy Koreyaning mahalliy boshqaruv modellari tahlili shuni ko'rsatadiki,⁴⁰ mahalliy boshqaruvda vakillik organi (deputatlar) va ijrochi guruh (mahalladagi mutaxassislar) o'rtasida resurslarni taqsimlashda o'zaro nazorat va muvozanat tizimi mavjud bo'lgandagina natijadorlik yuqori bo'ladi.⁴¹ Bizning milliy sharoitimizda ham deputatlik nazorati “yettilik” faoliyatini huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi va ularni to'g'ri yo'naltiruvchi siyosiy kuch bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlangan tizimli muammolar va ularning yechimi yuzasidan taklif etilayotgan mexanizmlar:

Vakolatlar nomutanosibliги muammosi:

Holat: “Mahalla yettiligi” mahalladagi real muammoni aniqlaydi, biroq uning yechimi tuman yoki viloyat darajasidagi tashkilotlar vakolatiga kirgani sababli, quyi bo'g'in xodimlari ijro organlariga ta'sir o'tkaza olmaydi.

Yechim (Taklif): Mahallabay ishlash tizimida “muammolar almashinuvi” platformasini yaratish. Mahallada yechimi topilmagan har bir masala avtomatik ravishda tegishli okrug deputatining elektron nazorat kartasiga o'tishi shart. Deputat ushbu masalani Xalq deputatlari Kengashi sessiyasiga “hokimiyat soati” doirasida olib chiqib, mas'ul rahbarlarning shaxsiy hisobdorligini belgilashi lozim.

Natija: Muammolar byurokratiya girdobida yoki “qog'ozda” qolib ketmaydi, ularning yechimi qat'iy siyosiy nazoratga olinadi.

“Tashabbusli byudjet”da sifat nazorati muammosi:

⁴⁰ German Model of Local Self-Government. – Berlin: KAS, 2019.

⁴¹ South Korea's Saemaul Undong (New Village Movement) Experience. – Seoul, 2018.

Holat: “Open Budget” loyihalari doirasida yirik mablag‘lar ajratilmoqda, biroq qurilish ishlari yakunlangach, ularning sifati va aholi talablariga mosligi ustidan tizimli nazorat yetarli emas.

Yechim (Taklif): Loyihalarni foydalanishga qabul qilib olish davlat komissiyasi tarkibiga hududdan saylangan deputat va mahalla raisining majburiy rozilik imzosi (veto huquqi) tartibini kiritish.

Natija: Pudratchi tashkilotlarning mas’uliyati ortadi, davlat mablag‘larining talon-taroj qilinishi oldi olinadi va xalqning loyihadan rozilik darajasi ta’minlanadi.

Ijtimoiy yordamning manzilliligi muammosi:

Holat: Raqamli reyestr tizimi oilaning rasmiy daromadini ko‘radi, lekin uning hayotiy og‘ir vaziyatini (kasallik, kutilmagan talofat) har doim ham inobatga olmaydi.

Yechim (Taklif): Deputat va “yettilik” tarkibidagi ijtimoiy xodim hamkorligida “Ijtimoiy adolat guruhlar” faoliyatini institutsionalizatsiya qilish. Ushbu guruhlariga reyestrda texnik sabablar bilan kirmay qolgan, lekin amalda muhtoj oilalarga ijtimoiy yordam tayinlash bo‘yicha Kengash nomidan tavsiyanoma berish huquqi yuklanishi kerak.

Natija: Ijtimoiy himoya tizimi “quruq raqamlar”dan voz kechib, insonparvarlik tamoyiliga tayanadi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, bugungi kunda O‘zbekistonda shakllangan “Deputat va Mahalla yettiligi” hamkorlik modeli shunchaki boshqaruv usuli emas, balki jamiyatning barcha bo‘g‘inlarida adolatni qaror toptirishning eng samarali yo‘lidir. Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov ta’kidlaganidek, “Bizning maqsadimiz — xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak” degan olijanob g‘oya bugun Prezident Shavkat Mirziyoyevning siyosiy irodasi bilan mahallalar hayotida o‘zining amaliy in‘ikosini topmoqda.⁴² Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, davlat idoralarining xalqqa xizmat qilishi tamoyili bugun “Deputat va Mahalla yettiligi” hamkorligi misolida nafaqat huquqiy hujjatlarda, balki aholi hayotidagi aniq amaliy ifodasini topmoqda.

Deputatlik nazorati “Mahalla yettiligi” uchun qudratli huquqiy va siyosiy tayanch bo‘lib xizmat qilar ekan, bu tizim mahalladagi har bir muammoning manzilli yechim topishini, davlat mablag‘larining shaffof sarflanishini va eng muhimi, har bir fuqaro davlat g‘amxo‘rligini o‘z xonadonida his qilishini kafolatlaydi. Zero, mahallabay ishlash tizimini deputatlik nazorati bilan uyg‘unlashtirish — Yangi O‘zbekistonning farovon kelajagi va inson qadrini ulug‘lashning eng mustahkam poydevoridir.

⁴² Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: “Tasvir”, 2022.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: “O'zbekiston”, 2023.
2. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. – T.: “O'zbekiston”, 2011.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: “Tasvir”, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. “Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida” (yangi tahriri). – T.: 2013.
5. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. “Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashi deputatining maqomi to'g'risida”. – T.: 2004.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Aholiga ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. PF-82-son, 01.06.2023-y.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risida. PF-158-son, 11.09.2023-y.
8. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 20.12.2022-y.
10. Mirziyoyev Sh.M. “Kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy himoyani kuchaytirish bo'yicha videoselektor ma'ruzasi”. 2023-y.
11. Manor J. The Political Economy of Democratic Decentralization. – Washington, DC: World Bank, 1999.
12. Putnam R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. – Princeton University Press, 1993.
13. Azizov A. Mahalla instituti: kecha va bugun (ilmiy-tahliliy to'plam). – T.: 2021.
14. Jo'rayev N. Fuqarolik jamiyati asoslari. – T.: “Ma'naviyat”, 2015.
15. Yusupov E. Inson kamoloti va jamiyat taraqqiyoti. – T.: 2010.
16. Local Government and Public Accountability. – Oxford Academic, 2023.
17. Toshov M. Mahalliy Kengashlar faoliyati samaradorligini oshirish mexanizmlari. – T.: 2022.
18. Ismoilova G. Mahallada xotin-qizlar ijtimoiy faolligini oshirish masalalari. – T.: 2020.
19. Saidov A. Konstitutsiyaviy islohotlar — inson qadri uchun. – T.: 2023.
20. World Bank. Governance and the Law. World Development Report. – 2017.
21. South Korea's Saemaul Undong (New Village Movement) Experience. – Seoul, 2018.
22. German Model of Local Self-Government. – Berlin: KAS, 2019.
23. Qirg'izboyev M. Fuqarolik jamiyati: nazariya va amaliyot. – T.: 2007.

